

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

ГЛУЩЕНКО Ольга¹, ШВАЙКО Маріанна², СВІЧКАРЬ Владислав

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0001-5856-3373>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0002-3911-0392>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0005-7840-2741>

У статті проведено аналіз теоретичних концепцій та практики функціонування державних фінансів як України, так і розвинених зарубіжних країн, який показує, що в умовах ринкової економіки держава бере на себе зобов'язання по вирішенню тих завдань, які не можуть бути вирішені приватним сектором, або вирішуються неефективно.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій державних фінансів та їх ролі у реалізації соціально – економічної політики України.

Загальнодержавні фінанси формують фінансову базу діяльності вищих органів державної влади та управління. Вони призначені для забезпечення потреб суспільства, які мають загальнонаціональний характер і відображають інтереси всієї держави. Вони є інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. За допомогою державних фінансів здійснюється розподіл та перерозподіл ВВП між окремими регіонами країни та галузями економіки з метою їх збалансованого розвитку. Таким чином, загальнодержавні фінанси сприяють оптимізації територіального та галузевого розвитку країни.

В статті визначено, що держава коригує нездатність ринку щодо вирішення певних завдань, надаючи суспільні блага та здійснюючи заходи проти негативних зовнішніх впливів. У разі неякісної конкуренції держава проводить політику захисту споживача, організовуючи надання відповідної інформації чи втручаючись у процеси формування цін приватними виробниками монополістами. Тому державний сектор є необхідним для того, щоб суспільство залишалось життєздатним.

Ключові слова: державні фінанси, місцеві фінанси, державні доходи, державні витрати, державний кредит, соціальні функції держави, управління державними фінансами.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-29>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Державні фінанси є важливою галуззю фінансової системи держави. Через них держава впливає на економічний та соціальний розвиток країни в цілому, окремих її регіонів та соціальних груп населення.

За допомогою державних фінансів держава розподіляє та перерозподіляє значну частину валового внутрішнього продукту, який є основним об'єктом фінансових відносин.

Особливого значення в умовах воєнного стану набули дослідження критичної інфраструктури, її фінансування та відновлення, у тому числі із залученням ресурсів міжнародних фінансових організацій. Тому дослідження сутності та призначення державних фінансів у забезпеченні соціально – економічної політики України є дуже актуальними, важливими для суспільства та потребують постійного моніторингу.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасних умовах дослідженням сутності та ролі державних фінансів у забезпеченні соціально – економічної політики займаються багато вчених. Так результати цих досліджень викладені у статтях таких науковців, як В. П. Кудряшов [1-2], Р. Л. Балакін [3], К. В. Клименко, М. В. Савостьяненко [4] та багатьох інших вчених.

Інформаційним підґрунтям прийняття ефективних рішень щодо управління державними фінансами є наукові розробки науковців Л. Г. Ловінська, А. В. Озеран, Р. С. Коршикова [5] тощо.

Актуальні проблеми управління державними фінансами в сучасних умовах висвітлено у наукових працях А. Крисоватого [6], К. В. Павлюка [7].

Дослідженням питань удосконалення теоретичних основ розподілу за допомогою державних фінансів присвячені наукові праці Т. П. Богдан [8-9], Гасанов С. С. [10-11].

Відзначимо також, що в умовах воєнного стану дослідження сутності та призначення державних фінансів у забезпеченні соціально – економічної політики України є надзвичайно важливими для суспільства.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ключовою ціллю даного дослідження є систематизація сучасних тенденцій у сфері державних фінансів у воєнний період та визначення їх шляхів розвитку і ролі у реалізації соціально-економічної політики України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За своєю економічною сутністю державні фінанси - це сукупність розподільно-перерозподільчих відносин, що виникають у процесі формування та використання фінансових ресурсів держави, призначених для забезпечення виконання державою покладених на нього функцій.

Суб'єктами державних фінансів, з одного боку, є держава, з іншого – населення та суб'єкти господарювання. В Україні державні фінанси як основна сфера фінансової системи країни опосередковують значну кількість усіх фінансових ресурсів та охоплюють різноманітні фінансові інститути, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність.

Вартісним виразом цих відносин, що виникають і функціонують об'єктивно, є фонди грошових коштів, якими розпоряджається держава. Державні доходи становлять фінансову базу функціонування держави.

Залежно від рівня розміщення виділяють централізовані та децентралізовані державні доходи які відрізняються джерелами походження та напрямками використання.

До централізованим доходам відносяться кошти, призначені на формування централізованих грошових фондів - державного та місцевих бюджетів, державних цільових фондів. Децентралізовані доходи – це доходи державних підприємств, установ, організацій, які формуються переважно за рахунок їх прибутку та використовуються за місцем їх створення.

Досвід провідних вчених Дж. М. Кейнса [12], А. Лаффера [13], Дж. Мірліс [14], Т. Сарджента [15] та інших, свідчить про те, що в період трансформації економіки держави належить провідна роль у фінансуванні конкретних загальнодержавних структуроутворюючих інвестиційним програмам.

Центральне місце у системі доходів держави займають доходи державного та місцевих бюджетів, завдяки яким мобілізується переважна більшість фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення виконання державою покладених нею функцій.

Показники державного бюджету на 2022 - 2023 роки наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Показники державного бюджету на 2022 - 2023 роки

(млн гривень)

Найменування показника	2022 рік (план)	2023 рік (план)
I. Загальні показники надходжень		
Доходи (з міжбюджетними трансфертами)	1 165 570,4	1 289 142,9
Загальний фонд	1 036 631,2	1 155 897,6
Спеціальний фонд	128 939,2	133 245,3
Повернення кредитів	8 719,2	8 412,9
Загальний фонд	8 398,7	8 123,4
Спеціальний фонд	320,5	289,5
Дефіцит "+" / профіцит "-"	229 023,0	199 139,5
Загальний фонд	203 108,4	172 224,9
Спеціальний фонд	25 914,6	26 914,6
Разом по розділу I	1 403 312,6	1 496 695,3
II. Загальні показники видатків та надання кредитів		
Видатки	1 380 038,6	1 472 936,0
Загальний фонд	1 241 641,6	1 330 066,3
Спеціальний фонд	138 397,0	142 869,7
Надання кредитів	23 274,0	23 759,3
Загальний фонд	6 496,6	6 179,6
Спеціальний фонд	16 777,4	17 579,7
Разом по розділу II	1 403 312,6	1 496 695,3

* Державна служба статистики України [16]

Дані аналізу свідчать про зростання розміру доходів у 2023 р. на 123571,6 млн. грн., або на 10,6% у порівнянні з розміром доходів отриманих у 2022 р. Повернення кредитів зменшилось на

306,3 млн. грн, або на 3,5%, при цьому розмір дефіциту зменшився на 29883,5 млн. грн. відповідно від його обсягу на 13,0%.

Аналіз загальних показників видатків та надання кредитів показав, що розмір видатків у 2023 р. збільшився на 92897,4 млн. грн., або на 6,7%, також спостерігається збільшення розміру надання кредитів з 23759,3 млн. грн до 23274,0 млн. грн., відповідно на 485,3 млн. грн., або на 2%.

Підсумовуючи результати здійсненого аналізу показників загальних надходжень, видатків та надання кредитів, можна відмітити зростання їх розміру на 93382,7 млн. грн. та на 6,65%, у порівнянні з показниками надходжень у 2022 р.

Таким чином, можна визначити наступні сучасні тенденції у галузі державних фінансів, які пов'язані з дією військового стану:

зміна структури доходів бюджетної системи у 2022 році (значно зросли трансферти та знизилася податкові надходження через військові дії в країні);

структурні зміни видаткової частини бюджету (значне зростання військових видатків які сягають майже 15% доходів державного бюджету, також зростання соціальних видатків спрямованих для допомоги постраждалим від війни та соціально не захищеним особам, зростання видатків на відновлення інфраструктури яка постраждала у результаті військової агресії РФ);

зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, яке викликане суттєвим зростанням видатків бюджету та не достатнім рівнем доходів.

Проаналізувавши досвід України щодо бюджетного перерозподілу ВВП, звернемося до зарубіжного досвіду у цьому контексті. Наприклад, США через бюджет перерозподіляється 28% ВВП, у Німеччині - 40%, у Швеції- 50%. Отже, ми бачимо, що у скандинавських країнах рівень бюджетного розподілу надзвичайно високий, що дозволяє державі акумулювати у своїх руках значні кошти та забезпечувати високий рівень соціального забезпечення для мешканців. Відзначимо, що такий рівень бюджетного розподілу можливий за умови високого рівня довіри до держави.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, можемо констатувати, що перерозподільні процеси, здійснюються за допомогою державних фінансів на макрорівні, а роль державних фінансів проявляється у формах і методах мобілізації фінансових ресурсів та напрямках їх використання.

Державне фінансування інвестицій пов'язані з економічними функціями держави. Це державні інвестиції у галузі економічної інфраструктури, інвестиції в основні об'єкти економічного та соціального розвитку.

Функціонування державних фінансів невіддільне від держави. Їх необхідність обумовлена тим, що з будь-якому типі економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію, і навіть особисто кожним громадянином, з урахуванням об'єктивних причин. До цих потреб відносяться, зокрема, обороноздатність, правопорядок, структурні перетворення економіки, захист зовнішнього середовища, проведення фундаментальних наукових досліджень, загальна освіта, підготовка кадрів, соціальне забезпечення та страхування, охорона здоров'я та ін.

Виходячи з цього, держава буде свою фінансову політику, визначаючи рівень втручання у господарську діяльність виробничих структур та соціального забезпечення своїх громадян. Соціальні функції держави повинні здійснюватися на основі забезпечення мінімального прожиткового рівня, сприяння розвитку освіти, культури, охорони здоров'я та охорони навколишнього природного середовища.

Від цих чинників залежить, яка частина ВВП має зосереджуватись у державних фінансових інститутах.

В умовах впровадження військового стану в країні значно посилюється роль державних фінансів у реалізації соціально – економічної політики.

В країні необхідно побудувати сучасну, стійку та ефективну систему управління державними фінансами, спрямовану на забезпечення збереження фінансової стабільності держави та створення умов для реалізації соціально-економічної політики за рахунок підвищення результативності витрачання державних коштів.

Виконане дослідження дозволяє запропонувати наступні рекомендації щодо досягнення умов для реалізації соціально-економічної політики за рахунок підвищення результативності

витрачання державних коштів. можливе на основі дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі. Необхідно спрямувати зусилля на підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики. Створити умови для забезпечення ефективного виконання державного та місцевих бюджетів. Впровадити заходи щодо підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами. Необхідно забезпечити розвиток управління людськими ресурсами у сфері державних фінансів.

Запропоновані рекомендації дозволять створити більш ефективну систему управління державними фінансами, яка спільно з системою державного управління сприятиме сталому соціально-економічному розвитку держави та динамічній інтеграції України в міжнародні ринки, зокрема у спільний ринок ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кудряшов В. П. Критична інфраструктура та фінансова безпека. *Фінанси України*. 2021. № 2. С. 7–25. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2021.02.007
2. Кудряшов В. П. Фінансування інфраструктури в період подолання наслідків війни. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 46–66. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr_2022.04.046.
3. Балакін Р. Л. Державне регулювання критичної інфраструктури в Україні в період воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 70–94. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2022.07.070.
4. Клименко К. В., Савостьяненко М. В. Співробітництво України з міжнародними фінансовими партнерами в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 5. С. 43–60. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2022.05.043.
5. Ловінська Л. Г., Озеран А. В., Коршикова Р. С. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в умовах воєнного стану в Україні. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 92–106. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2022.04.092
6. Крисоватий А., Десятнюк О., Ткачик Ф. Теоретичний логос фіскальної децентралізації в умовах перманентної трансформації міжбюджетних відносин. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Т. 2, № 43. С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.2.43.2022.3630>.
7. Павлюк К. В., Олівеська М. Г., Бартош С. В. Бюджетна децентралізація в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці НДФІ*. 2022. № 2. С. 79–99. URL: https://doi.org/10.33763/npdfi_2022.02.079
8. Богдан Т. П. Фіскальні експансії та проблеми боргової стійкості під час пандемії. *Фінанси України*. 2022. № 2. С. 26–44. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr_2022.02.026.
9. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27–45. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2022.04.027.
10. Гасанов С. С. Вимірювання державного боргу: міжнародні стандарти і національні практики. *Наукові праці НДФІ*. 2021. № 4. С. 5–16. URL: https://doi.org/10.33763/npdfi_2021.04.005.
11. Гасанов С. С. Міжнародні стандарти статистики державного боргу та їх впровадження в систему управління державними фінансами України. *Фінанси України*. 2022. № 12. С. 7–21. URL: https://doi.org/10.33763/fi_nukr2022.12.007.
12. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Harcourt, Brace & World, 1965. 403 p
13. Laffer A. B., Moore S., Siquefeld R. A., Brown T. H. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of States: How Taxes, Energy, and Worker Freedom Change Everything*. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2014. 368 p.
14. Mirrlees J. *Welfare, Incentives, and Taxation*. Oxford University Press, 2006. 584 p. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198295211.001.0001>
15. Sargent T., Bassetto M. *Shotgun Wedding: Fiscal and Monetary Policy*. 2020. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27004/w27004.pdf.
16. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України / За редакцією Вернера І. Є. - К. 2023. с. 387. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2024-02>

REFERENCES:

1. Kudrjashov, V. (2021). Critical infrastructure and financial security. *Finance of Ukraine*, 2, 7–25. DOI: 10.33763/fi_nukr2021.02.007 [in Ukrainian].

2. Kudrjashov, V. (2022). Infrastructure financing in the course of overcoming wartime consequences. *Finance of Ukraine*, 4, 46–66. DOI: 10.33763/fi nukr2022.04.046 [in Ukrainian].
3. Balakin, R. (2022). State regulation of critical infrastructure in Ukraine during martial law. *Finance of Ukraine*, 7, 70–94. DOI: 10.33763/fi nukr2022.07.070 [in Ukrainian].
4. Klymenko, K., & Savostianenko, M. (2022). Cooperation of Ukraine with international financial partners in martial law. *Finance of Ukraine*, 5, 43–60. DOI: 10.33763/fi - nukr 2022.05.043 [in Ukrainian].
5. Lovinska, L., Ozeran, A., & Korshykova, R. (2022). Accounting and financial statements in the conditions of martial law in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 4, 92–106. DOI: 10.33763/fi nukr2022.04.092 [in Ukrainian].
6. Krysovaty, A., Desyatnyuk, O., & Tkachyk, F. (2022). Theoretical logics of fiscal decentralization in the conditions of permanent transformation of interbudgetary relations. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2 (43), 63–70. DOI: 10.55643/fc aptp.2.43.2022.3630 [in Ukrainian].
7. Pavliuk, K., Oliievska, M., & Bartosh, S. (2022). Fiscal decentralization in Ukraine under martial law. *RFI Scientific Papers*, 2, 79–99. DOI: 10.33763/npndfi 2022.02.079 [in Ukrainian].
8. Bohdan, T. (2022). Fiscal expansions and debt sustainability problems during a pandemic. *Finance of Ukraine*, 2, 26–44. DOI: 10.33763/fi nukr2022.02.026 [in Ukrainian].
9. Bohdan, T. (2022). Public debt and loans during the war and methods of their postwar adjustment. *Finance of Ukraine*, 4, 27–45. DOI: 10.33763/fi nukr2022.04.027 [in Ukrainian].
10. Gasanov, S. (2021). Measuring public debt: international standards and national practices. *RFI Scientific Papers*, 4, 5–16. DOI: 10.33763/npndfi 2021.04.005 [in Ukrainian].
11. Gasanov, S. (2022). International standards of public debt statistics and their implementation in the public finance management system of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 12, 7–21. DOI: 10.33763/fi nukr2022.12.007 [in Ukrainian].
12. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Harcourt, Brace & World, 1965. 403 p.
13. Laffer A. B., Moore S., Siquefeld R. A., Brown T. H. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of States: How Taxes, Energy, and Worker Freedom Change Everything*. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, 2014. 368 p.
14. Mirrlees J. *Welfare, Incentives, and Taxation*. Oxford University Press, 2006. 584 p. URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198295211.001.0001>
15. Sargent T., Bassetto M. *Shotgun Wedding: Fiscal and Monetary Policy*. 2020. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27004/w27004.pdf.
16. *Statistical Yearbook of Ukraine for 2022*. State Statistics Service of Ukraine / Edited by Verner I. Ye. - Kyiv, 2023. p. 387. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2024-02>

THE ESSENCE AND ROLE OF PUBLIC FINANCE IN THE IMPLEMENTATION OF SOCIO-ECONOMIC POLICY

HLUSHCHENKO Olha, SHVAIKO Marianna, SVICHKAR Vladislav
V. N. Karazin Kharkiv National University

The article analyzes theoretical concepts and the practice of public finance functioning in both Ukraine and developed foreign countries. It demonstrates that in a market economy, the state takes on the responsibility of solving those tasks that cannot be effectively handled by the private sector or are resolved inefficiently.

The aim of the article is to study the current trends in public finance and their role in the implementation of Ukraine's socio-economic policy.

Public finance forms the financial foundation for the activities of the highest bodies of state power and governance. They are intended to meet the needs of society that are of national importance and reflect the interests of the entire state. Public finance serves as a tool for influencing the socio-economic development of the country. Public finance is responsible for the distribution and redistribution of GDP among different regions of the country and sectors of the economy to ensure their balanced development. Thus, public finance contributes to the optimization of the territorial and sectoral development of the country.

The article identifies that the state corrects market failures by providing public goods and taking measures against negative externalities. In cases of poor competition, the state implements consumer protection policies by organizing the provision of relevant information or intervening in the price-setting processes of private monopolistic producers. Therefore, the public sector is essential to ensure that society remains viable.

Keywords: public finance, local finance, public revenue, public expenditure, public credit, social functions of the state, public finance management.